

# İkinci Dünya Savaşı'nda Alman 13. SS Dağ Tümeni "Hançer"

Burak Çınar\*

\*Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Niğde, Türkiye

## Öz

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanların müttefiki olan ülkeler, milletler ya da çeşitli etnik gruplar arasında Türkler ve Müslümanlar da mevcuttu. Bunlardan Nazi ideolojisine sıkı sıkıya bağlı elit askerlerden oluşturulan SS tümenlerine de katılımlar olmuştu. Bunlardan biri, Bosna-Hersek civarından toplanan ve "Hançer" adı verilen 13. SS Dağ Tümeni idi. Diğerlerinden farklı olarak fes takan bu tümenin askerleri, özel eğitilmiş dağ askerleriydi. Hançer Tümeni özellikle Bosna ve civarındaki dağlık bölgelerde görev yapmış ve Tito'nun partizan birliklerine karşı girişilen geniş kapsamlı temizleme harekâtlarına katılmıştı. Almanların Macaristan'a çekilmesiyle birlikte askerlerinin çoğu terhis edilen Hançer, tugay kuvvetine inmişti. Tümeden kalanlar ise Sovyet ordularına karşı Macaristan ve Avusturya'da, savaşın sonunda İngilizlere teslim oluncaya kadar çarpışmaya devam etmişlerdi.

**Anahtar Kelimeler:** 13. SS Dağ Tümeni, Hançer Tümeni, İkinci Dünya Savaşı, Yugoslavya, Boşnaklar.

## German 13<sup>th</sup> SS Mountain Division "Handschar" in the Second World War

### Abstract

There were Turks and Muslims among Germany's minor allies as countries, nations or ethnic groups during the Second World War. Some of them volunteered for the SS divisions which were composed of elite soldiers of very tight belief to the Nazi ideology. One of those divisions was the 13<sup>th</sup> SS Mountain Division, recruited around Bosnia-Herzegovina and named "Handschar". Those soldiers, differed from others wearing black fezzes, were specially trained as mountain troops. Division "Handschar" were on duty in the mountainous area especially in Bosnia and around, and joined large-scale sweeping operations against Tito's partisans. After the Germans had withdrawn to Hungary, Handschar was reduced to the brigade level, by demobilizing most of the division's soldiers. Remains of the division continued fighting against the Soviet armies in Hungary and Austria, until their surrender to the British.

**Keywords:** 13th SS Mountain Division, Handschar Division, Second World War, Yugoslavia, Bosnians.

*Sorumlu Yazar:*  
Niğde Üniversitesi,  
İktisadi ve İdari Bilimler  
Fakültesi,  
Niğde, Türkiye  
[burakcinar@ttmail.com](mailto:burakcinar@ttmail.com)

## Giriş

Alman Ordusu, Hitler'in 21 Sayılı Gizili Emri üzerine 22 Haziran 1941'de Rusya'ya karşı Barbarossa Harekâtı'nı başlatmış, ancak bütün çabalara ve rağmen ciddi kayıplara rağmen stratejik sonuca ulaşamamıştı. 1941 biterken, Sovyet Ordusu'nun Moskova çevresinde başlattığı karşı taarruz sonucu, Alman Merkez Ordular Grubu 340.000 civarında kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmıştı (Perrett, 1982, s. 214-215). 1942 sonunda Stalingrad'da sıkışan Alman 6. Ordusu, 4. Panzer Ordusu'nun bazı unsurları ve diğer mihver birliklerinin kayıpları ise toplamda 236.000 askeri bulmuştu (Perrett, s. 489-490). Kaldı ki, Alman Ordusu'nun saldırı inisiyatifine sahip olduğu bu dönemde verdiği kayıplar sadece bu iki harekâtle da sınırlı değildi.

1941 ve 1942 boyunca sürekli artan kayıplar, Almanlar yöneticileri cepheyi takviye etmek amacıyla farklı yöntemlere başvurmaya sevk etmişti. Savaş ilerledikçe, Kızıl Ordu'nun artan baskısı üzerine Sovyet idaresine karşı mücadele etmeye yatkın olan esirlerden yararlanılması, işçi gücünün kısılarak yeni birlikler kurulması ve - birçok tarihçinin lejyon olarak atıfta bulunduğu- Avrupa'daki farklı etnik gruplardan ya da milletlerden yeni askeri birimler kurulması başlıca yöntemler olarak göze çarpmaktadır. Bu yöntemler arasında lejyon birliklerinin kurulması özellikle dikkat çekmektedir. Çünkü Alman arî ırkının üstünlüğünün savunulduğu bir dönemde, orduya Avrupa'daki diğer milletlerden de askerler kazandırılması, hatta bunun bir kısmının *Waffen-SS*<sup>1</sup> bünyesinde olması oldukça ilginçtir.

Bu araştırmada *Waffen-SS* bünyesinde kurulan birlikler içinde ilk Müslüman SS tümeni olan 13. SS Dağ Tümeni "Hançer" üzerine odaklanılmıştır. Bunun nedenleri; birliğin hem SS hem de Müslüman olduğu için Alman Ordusu'nda bir "ilk" oluşu, bu nedenle yapılanmasında papaz yerine imam buldurması, özel birlik statüsünde dağ eğitilmiş askerlerden oluşması, görev yerinin sadece tümenin askerlerinin toplandığı Bosna ve çevresinde olması ve görevinin de partizanlara

karşı mücadele olmasıdır. Bu doğrultuda, *Waffen-SS*'teki yabancı lejyonlarla ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra, dağ savaşını diğer çarpışmalardan ayıran bazı ayrıntılar anlatılacak; ardından da Hançer Tümeni'nin kuruluşu, yapısı, eğitim safhası ve tarihi yer alacaktır. Hançer Tümeni odaklı geniş bir analiz yapıldıktan sonra ise araştırma sonuca bağlanacaktır.

## *Waffen-SS*'te Yabancılar Lejyonu Uygulaması ve Yugoslavya

*Waffen-SS*, Nazi Partisi'nin elit birlikleri olarak, 1933-1945 arasında Hitler rejiminin muhafız ordusu niteliğindedir. Savaş sırasında SS askerlerinin sayıları bir milyonu aşmıştı. SS birlikleri içinde cephede faaliyet gösteren çok sayıda SS tümeni, cephe gerisinde görev yapan muhafız birlikleri ve özel görev birlikleri mevcuttu. Rejimin koruyucusu olduğu için, *Waffen-SS* arî ırk kapsamında son derece sıkı ve askerlerinin sadece Almanya içinden seçildiği bir teşkilat olarak düşünülebilir. Ancak asker kadrosu arî ırk kapsamında olmakla birlikte, o dönemdeki Alman tarihçilerinin Cermen kökenli kabul ettikleri farklı millet ya da etnik gruplardan da *Waffen-SS*'e katılım kabul edilmişti. Bu askerlerden birçoğu Avrupa topraklarında bulunan her cephede, mensubu buldukları SS tümenlerine bağlı olarak çarpışmalara katıldılar.

1941 sonbaharında Almanya'nın Doğu Cephesi harekâtlarında verdiği kayıpların öngörülenin üzerinde artması ve aynı dönemde milyonlarca Sovyet askerinin esir edilmesi birlikte gelişmişti. Bunun üzerine, 1942'den başlayarak özellikle Sovyet esirler arasından komünist rejimden nefret edenlerin, gönüllülük esasına göre Alman Ordusu bünyesinde kurulan birliklere dâhil edilmesi gündeme geldi. Almanların 1942 Yaz Taarruzu da büyük kayıplarla başarısızlığa uğrayınca, lejyonların sayısı daha da artırıldı. Batı Avrupa'nın Norveç, Danimarka, Belçika gibi birçok Cermen kökenli ülkeden katılımlar zaten öteden beri mevcuttu. 1942'den başlayarak Doğu'dan da katılımlar arttı. Örnek verecek

olursak; 30.000 Kazak (*Cossack*), 8000 Türkistanlı, 25.000 Kafkas ve 14.000 kadar da Balkan Müslümanı Alman birliklerine katılmıştı (Blandford, 1995, s. 93). *Waffen-SS*'e katılımlar ise savaş boyunca Almanya'dan 400.000, Almanya dışında yaşayan etnik Almanlardan 300.000, Batı Avrupa'dan 162.000, Baltık Ülkeleri Sovyet halklarından 250.000, Balkanlar ve Slav halklardan ise 100.000 olarak gerçekleşti (Landwehr, 1981). Teşkilat bu haliyle Almandan ziyade bir Avrupa Ordusu görüntüsü vermeye başlamıştı.

Savaş sırasında dünyadaki Müslüman sayısı 350 milyonu (Lepre, 1997, s. 17). Bu sayının çok küçük bir kısmını, Avrupa'da yaşayan Müslümanlar oluşturuyordu ve bunlar Balkanlar'da yerleşmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'dan çekilmesiyle birlikte gelişen kitlesel göçler sonucunda, bölgedeki Müslüman nüfus azalmış olsa da Balkanlar'da hâlâ farklı etnik gruplardan milyonlarca Müslüman kalmıştı.

Savaş öncesinde toplam nüfusu 16.000.000 civarında olan Yugoslavya'da ise Müslümanların sayısı ise 900.000-1.000.000 civarındaydı (Lepre, 1997, s. 14; Munoz, 2007, s. 32) ve bunların çoğu Bosna-Hersek'te yaşıyordu. 1931'de yapılan nüfus sayımına göre Bosna-Hersek'te yaşayan 2.487.652 kişi arasındaki etnik dağılım; % 40,92 Sırp Ortodoks, % 36,64 Müslüman ve % 22,44 Katolik olarak saptanmıştı (Lepre, 1997, s. 14). Böylece Avrupalı Müslümanlardan SS tümenlerinin oluşturulmasına, Bosna-Hersek'ten başlandı. *Waffen-SS* bünyesinde ikisi Bosna'dan, biri de Arnavutluk'tan olmak üzere Müslüman askerlerden kurulan üç tümen yapılandırıldı. Bu diğerlerine göre daha ilgi çekici bir konudur, çünkü savaşın başlarında kimsenin aklına Müslüman bir SS tümeni kurmak gelmezdi. Bu girişimdeki önceliğe ise 13. SS Dağ Tümeni "Hançer" sahip oldu.

### **Dağ Savaşının Farklı Doğası**

13. SS Dağ Tümeni dağlık alanda çarpışmaya yönelik özel eğitilmiş bir birlik olarak kurulmuştu. Dolayısıyla, özel birlik statüsünde olup, kuruluşu

ve görevleri "Alman Dağ Savaşı Talimnamesi"ne göre düzenlenmişti:

Dağlık alandaki çarpışmaların odak noktası yüksekliktir. Sadece yüksek kesimlerdeki mevziler ve gözetleme noktalarına hâkim olunarak vadide ilerleyen piyadenin vazifesi kolaylaştırılabilir. Ancak tüm dağ harekâtında yüksekliklerin ele geçirilmesi hayli zordur. Büyük kayıplardan kaçınmak için iyi savunulan bir yükselti, ancak baskınla ele geçirilmelidir. Dolayısıyla, dağlardaki harekâtları yürütebilmek için dağcılık yetenekli, dayanma gücü yüksek, yön bulma kabiliyeti yüksek ve çarpışma için tam olarak eğitilmiş askerlere ihtiyaç vardır (German Mountain Warfare, 1944, s. VIII).

Dağlık alan harekâtlarını diğerlerinden ayıran birçok husus mevcuttur. Öncelikle hareket düz alana göre daha yavaştır. Birliklerin savaş düzeni almaları, obüslerin ve ağır silahların hareketi zaman alır. İhtiyatların da cephe hattına yakın bulundurulması icap eder (German Mountain Warfare, 1944, s. XI).

Dağlık alanda muhabere ve haberleşme sorunları hava şartları ve kabloların döşenmesindeki güçlüklerle bağlı olarak ovalara göre fazladır. Radyo iletişimi kurulması kabloyla haberleşmeye göre daha hızlı, ancak daha güvensizdir. Bu da birlik komutanlarını çarpışmalarda ovaya göre daha bağımsız hareket etme kabiliyetine sahip olmalarını gerektirir (German Mountain Warfare, 1944, s. XI).

Dağlık alanda ikmal faaliyetleri de zordur. Dar yollar ve patikalar üzerinden ikmal sağlanır. Motorlu taşıtlar ikmal malzemesini bir yere kadar götürebilirler. Bundan sonra ikmal katırlar ve dağ için yetiştirilen atlarla, en son ise askerlerle sağlanabilir. Bir birliğin dağlık alanda yayılma bölgesinin genişlemesiyle lojistik hatlarının aşırı uzaması, ikmal kesilebileceği için o birliğin tehlikeye düşmesi anlamına gelir (German Mountain Warfare, 1944, s. XI).

### **Hançer Tümeni**

Hançer Tümeni, ismini Müslümanların kullandığı uzun bir bıçak olan hançerden almıştır. Tümenin

ismi Almanca'da *13 SS Freiwilligen Bosnian-Herzegovinian Gebirgsjäger Division (Croatia) / 13. SS Gönüllü Dağ Avcı Tümeni (Hırvatistan)* olarak belirlenmiştir. Ancak 1944 Mayıs'ında, *13 Waffen Gebirgs Division der SS "Handschar"* (*Kroatische Nr. 1*) / 13. SS Dağ Tümeni Hançer (Hırvat no:1) olarak yeniden düzenlendi (Lucas, 1999, s. 205). Tümenin temelleri ise bizzat *Reichsführer*<sup>ii</sup> Heinrich Himmler tarafından atılmıştı.

### 13. SS Dağ Tümeni'nin Kuruluşu

Himmler, tümenin kurulmasıyla ilgili teklifi 6 Aralık 1942'de Hitler'e sunmuştu (Lepre, 1997, s. 19). Hitler, Bosna'nın Reich'a dâhil edilmesiyle fazla ilgileniyordu. Konunun Türkiye ile ilişkilerinde olumlu etki yaratabileceği düşüncesine rağmen, müttefiki olan Hırvatların iç politikasına karışma konusunda isteksizdi (Lepre, 1997, s. 17). Müslümanların ise ne Hırvatlar ne de Sırpalar ile arası iyiydi. Müslümanları komünist sempaticileri olarak gören bazı Hırvat Ustaşa<sup>iii</sup> birlikleri, onların köylerini yakıp, insanların katlediyorlardı. Bu katliamlar 1944'te Almanlar tarafından da belgelenmişti (Lepre, 1997, s. 15). Almanlar ve müttefiklerine karşı kurulan, ancak sonradan Joseph Broz Tito'nun partizanlarına karşı mücadele veren aşırı milliyetçi Sırp Çetnikler de Bosna'daki Müslüman halkı katlediyorlardı. Hatta bunlardan birinde, Müslüman ahaliyi Drina Nehri üzerindeki bir köprüde toplayarak, hepsini katlettikten sonra nehre atmışlardı (Gregory, 1989, s. 208). Yugoslavya'da bir dünya savaşı içinde, çok yönlü bir iç savaş ortamı hâkimdi. Buradaki müttefiklerinin sayısal çokluğuna rağmen, her cephede olduğu gibi başarının teminatı Alman birlikleriydi. Ne var ki, Doğu Cephesi'ne sürekli taze birlikler sevk etmek zorunda kalan Almanlar, Yugoslavya ve Yunanistan'daki gerilla karşıtı harekât için yeterli sayıda birlik ayıramıyorlardı. Bu da Almanları kendi subaylarının komutası altında, yabancı milletlerden gelen lejyonlar oluşturmaya itti.

Himmler, doğrudan Boşnak Müslümanlardan oluşturulacak 13. SS Dağ Tümeni'nin kesin

kurulması emrini 1943'ün Şubat ayında verdi (Lucas, 1999, s. 146). Tümenin mevcudu ilk başta Alman subayların ve Boşnak askerlerin katılımıyla 26.000 olarak öngörülmüştü. Bölgedeki Katolik Hırvat hegemonyasını tehdit edeceğini düşünen Hırvat Hükümeti ise Müslüman SS birliğinin kurulması fikrinden hiç de memnun değildi (Trigg, 2008, s. 77). Buna rağmen, Hitler 13 Şubat 1943'te birliğin kurulmasını kabul etti ve ardından da Hırvat Hükümetinin olurlarını almak için Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop'u Hırvatistan'a gönderdi. Beş gün sonra da 7. SS "Prinz Eugene" Gönüllü Dağ Tümeni komutanı *Obergruppenführer*<sup>iv</sup> Arthur Phleps birliğin oluşturulmasını tartışmak için Zagreb'e yollandı ve tümen, 5 Mart'ta resmen kuruldu. 20 Mart'ta ise Zagreb, Saraybosna ve Brod kentlerinde birlik için ilk askere alımlar başladı. Boşnakların tümene katılımı için Sarajevo'da 1 No'lu Alay, Banja Luka'da 2 No'lu Alay, Tuzla'da 3 No'lu Alay ve Mostar'da 4 No'lu Alay oluşturuldu (Munoz, 2007, s. 31). Kudüs Büyük Müftüsü Hacı Emin El Hüseyini'nin de çabalarıyla, SS tümeni için gönüllü olan Boşnak ve Hırvatların sayısı 14 Nisan'a kadar 8000'i buldu. 5 Mayıs'ta Zagreb'e gelen Himmler, tümendeki Müslüman ve Katolikler arasındaki oranın 10:1'i geçmemesi şartıyla tümene diğer farklı inançlardan gelenlerin katılımına yeşil ışık yaktı (Lepre, 1997, s. 35). 12 Mayıs'ta Adolf Hitler'e ve Hırvat Devleti'ne bağlılık yemini için tören düzenlendi (Lepre, 1997, s. 42). Hırvatistan'daki en üst rütbeli SS subayı ve polis şefi *Gruppenführer*<sup>v</sup> Konstantin Kammerhofer, 1943 Ağustos'unda tümenin yapısını oluşturdu.

Hançer Tümeni'ne; Müslüman Arnavutlar, Sancak Müslümanları ve Katolik Hırvatların yanı sıra Macarlar, İtalyanlar ve İsviçreliler arasından da kısıtlı sayıda katılımlar olmuştu. Birliğin amblemi ise "pala kavrayan kol" olarak belirlenmişti. Almancada *handschar* olan pala, İngilizcede ise *scimitar* olarak geçmektedir. Hançerin İngilizcede *dagger*, Almancada *dolch* olduğu göz önünde bulundurulduğunda; tümenin isminin, Türkçeye Almanca'daki söyleniş benzerliğinden dolayı "hançer" olarak çevrildiği söylenebilir. Bazı yabancı kaynaklarda tümenin amblemi *scimitar*



olarak verilmiş ve Türkçesi *hançer* olarak belirtilmiştir.

Tümenin birlik armalarında pala ve *Swastika* (Gamalı Haç) birlikte kullanılmıştı. Tümen askerlerini diğerlerinden ayıran radikal farklılığı gözler önüne seren en önemli özelliği askerlerin miğfer ya da kep yerine fes giymeleri idi. 13. SS Dağ Tümeni askerleri cephede kıyafetiyle birlikte gri (*field-gray*), merasim uniformalarıyla birlikte ise kırmızı renkli fes takıyorlardı. Feslerin üzerlerinde *hoheitszeichen* (*swastikalı* kartal) ve SS'lerin simgesi olan kuru kafa işaretleri bulunmaktaydı. Sağ yaka işaret kesiminde Gotik yazıyla yazılan standart "SS" yazısı mevcuttu.

Birliğin asıl yaratıcısı olan Himmler, açıkça dinlere karşı olan biriydi (Trigg, 2008, s. 71). Buna rağmen, Müslümanlığı överek İslam'a inananların cesaretle Allah yolunda ölmelerini, durumdan yararlanma isteğiyle takdir etmekteydi. Dolayısıyla, bu Müslüman tümenini Propaganda Bakanı Joseph Göbbels'e "oldukça dini" olarak tanımlamıştı. Her taburun bir imamı ve her alayın kendi mollası vardı. Himmler şahsen hiç bir dini benimsememesine rağmen, Göbbels'e "İslam'a karşı olmadığını, çünkü adamlarına savaşta öldürdükleri takdirde Cennet'e gideceklerini vaat ederek, kendisi için eğitmekte yardımcı olması sayesinde, askerler için oldukça pratik ve cazip bir din olduğunu anlatmıştı (Stein, 1986).

Almanlar, Boşnakları Müslüman Hırvatlar olarak kabul etmişlerdi. Böylece Boşnakların *Waffen SS'e* katılması için ırk açısından bir sakınca yoktu. Himmler'e göre Boşnaklar aslen arî ırka dâhil olup, Türk kültürüne sahiplerdi. Müslümanları tamamen Yahudi karşıtı olarak gören Himmler'e göre, Müslüman askerler Yahudilik ve komünizmle mücadele edecek askerler olabilirlerdi (Munoz, 2007, s. 33). Bu durum belki Hitler'in düşünce ve çıkarlarına da uygundu. Ancak Hitler, 1942 sonbaharında Himmler'in önerisine yeşil ışık yaktığında, aslında Cermen olmayan SS tümenlerinin önünü de açmıştı (Munoz, 2007, s. 33).

### ***Eğitim Safhası ve Tümeninde İsyan***

Almanlar Birinci Dünya Savaşı'ndaki Boşnak birliklerinde olduğu gibi, liderlik potansiyeline

sahip olan genç Müslümanların hızlı eğitimine özen gösterdiklerinden, bunları Alman ve *Volksdeutsche*<sup>vi</sup> kontenjanlarına dâhil ettiler. Bağımsız Hırvat Devletbaşkanı Ante Paveliç'in karşı çıkmasına rağmen, tümen 1943 Temmuz'unda talim için Fransa'nın güneyindeki Le Puy'a gönderildi (Lepre, 1997, s. 47-48). Temmuz'da ise tümen imamları Nazi doktrinini öğrenmeleri için Potsdam'a yollandı (Lepre, 1997, s. 71).

Birlik buradaki talimini sürdürürken, 12 Ağustos'ta Yugoslavya'da görev yapan Alman askerlerinin bir antipartizan harekâtı sırasında, aralarında 13. SS Dağ Tümeni askerlerinin yakınlarının da bulunduğu 40 Boşnak sivil öldürdüğü haberi geldi. Gelişmeler üst üste gelmiş, bu acı olaydan üç gün sonra da tümen de resmen "Hançer" lakabını almıştı. Bir ay sonra ise Hançer Tümeni, Le Puy'daki eğitimi sırasında içinde isyan çıkan ilk SS birliği olarak tarihe geçti.

İsyanın sebepleri çeşitli kaynaklarda farklı gösterilmektedir. Bunlardan birine göre Alman subay ve astsubaylarının ibadetlerini yapan Müslüman erat ile alay etmesi isyanın nedenini oluştururken, bir diğerine göre ise isyan Tito'nun tümene sızdırdığı bir kaç komünistin yarattığı kıvılcım sonucu başlamıştı. Bununla birlikte, isyanı tümeninden firar etmek isteyen bir kaç kişinin başlattığı da söylenmektedir. Öte yandan bu üç nedenin de birbirine bağlı bir şekilde gerçekleşmiş olması ihtimali yüksektir. Nitekim Alman subayların Müslüman ibadetlerine yönelik bazı küstah tavırları olmasa, birliğe sızan Tito'nun ajanlarının bunu kullanması beklenemezdi. Himmler, isyandan sonra yayınladığı bir kararnameyle, birliktekilerin dini ihtiyaçlarına yönelik haklarının inkâr edilemeyeceğini ve bu nedenle inançlarıyla alay edilmemesini emretti. Ayrıca tümen gönüllülerden oluşsa da askerleri kendi topraklarında savaşmak için gönüllü olmuşlardı ki, Fransa'daki eğitim bunu zorlamış olabilirdi. Bu husus özellikle ileride tümenin dağılma aşamasında ön plana çıkacaktı.

İsyan, 16-17 Eylül 1943'te İstihkâm Taburu'ndaki 1000 kadar askerle patlak verdi. 16 Eylül'de bazı Müslüman askerler subayların ve astsubayların

çoğunu öldürdüler (Munoz, 2007, s. 39) ve olaylar kısa bir sürede birliğin çoğunluğuna sıçradı. Olayların başlamasında iki er ve iki yedek subayın parmağının bulunduğu ve bunların beş Alman subayını öldürdükleri bilinmektedir. Tümenin imamlarından *Obersturmführer*<sup>viii</sup> Halim Malkoç'un olayları başlatanlara katılan diğer askerleri ikna çabaları sonuç verince, olayın büyümesi engellendi ve El Hüseyini'nin de şahsi çabalarıyla isyan bastırıldı.

İsyanın elebaşlarından ikisi öldürülmüş, biri esir edilmiş, bir isyancı ise kaçarak Fransız direnişine katılmayı başarmıştı (Munoz, 2007, s. 39). 18 Eylül'de isyana karışan 12 asker kurşuna dizilirken, 825 asker ise güvenilmez oldukları için; bunlardan 536'sı köle işçi olarak Todt Örgütüne,<sup>viii</sup> 265'i de Neuengamme Toplama Kampı'na gönderildi. Kalan 24 askere ne olduğu ise bilinmemektedir. Hırvat Hükümetinin bütün bu askerleri özgürlüklerine kavuşturma çabası ise sonuç vermemiştir (Lepre, 1997, s. 107).

Hançer Tümeni, Le Puy'daki eğitiminden sonra 1 Ekim 1943'te Neuhammer talim bölgesine gönderildi (Lepre, 1997, s. 109). Tümenine 4. SS Polis *Panzergranadier*<sup>ix</sup> ve 6. SS Dağ Tümeni "*Nord*"<sup>x</sup> tümenleri başta olmak üzere, diğer SS tümenlerinden genç ve tecrübeli subaylar aktarıldı (Lepre, 1997, s. 112). Himmler, tümeni burada iki kere teftiş etti (Lepre, 1997, s. 123). Tabur imamlarının Alman subaylarla arasındaki anlayış farklarının yol açtığı çatışmalara karşı ise El Hüseyini'nin faaliyetleri Hançer'in yeni öğrenci imamlarını cesaretlendirdi (Lepre, 1997, s. 185). Nihayet tümen talim ve eğitimini tamamladı ve 1944 Şubat'ının ortasında Bosna'ya gönderildi (Lepre, 1997, s. 118).

### **Hançer'in Örgüt Yapısı**

Bir *Wehrmacht*<sup>xi</sup> piyade tümeninde üç piyade alayı bulunurken, *Wehrmacht*'ın dağ tümenlerindeki piyade alaylarının sayısı ikiydi. Ayrıca bir keşif taburu, dört topçu taburundan oluşan bir topçu alayı, bir istihkâm taburu, bir muhabere taburu, bir tanksavar taburu ve diğer hizmet birimleri yer alırdı. Buna karşı SS dağ tümeninin örgüt yapısı ise *Wehrmacht*'ın dağ tümenine göre biraz daha

genişti. SS dağ tümenlerinde de iki dağ avcı alayı mevcuttu. Ancak *Wehrmacht*'ın bir dağ avcı alayında üç dağ avcı taburu mevcutken, bir SS dağ avcı alayında dört SS dağ avcı taburu vardı. Dolayısıyla, bir SS dağ avcı tümeni fazladan iki dağ avcı taburuna sahipti. Bunun yanı sıra SS dağ avcı tümenlerinde bir *Flak*<sup>xii</sup> taburu ve genellikle bir de panzer ya da *StuG*<sup>xiii</sup> taburu bulunuyordu (German Mountain Warfare, 1944, s. 91).

Hançer tümeni kurulduğunda, bünyesinde dörder taburdan teşkilli iki dağ avcı (*Gebirgsjäger*) alayı ve bir de dört taburdan teşkilli dağ topçu alayı mevcuttu. Kuruluş düzeninde ayrıca süvari taburu, motosiklet taburu, bisiklet taburu ve panzer taburu gibi birimler de planlanmıştı. Ancak bunlar hayata geçirilemedi (Lucas, 1999, s. 205).

1944 Şubat'ında Hançer Tümeni yeniden örgütlendi. Buna göre dağ avcı taburlarının sayısı dörtten üçe inerken, alay numaraları da 27. ve 28. Dağ Avcı alayları olarak belirlendi. Bazı hizmet ünitelerinin sayıları değişirken, tümende bir de 13. Talim Ve Yedek Taburu oluşturuldu (Lucas, 1999, s. 205).

### **Hançer Tümeni'nin Cephedeki Faaliyetleri**

Yugoslav dağları 1943'ten başlayarak Almanya ve müttefikleri için adeta bir yarım cephe ihtiva ediyordu. Alman Ordusu İtalyanlar, Hırvatlar ve Bulgarların desteğiyle; Yunan adaları, Girit, Yunanistan, Arnavutluk, Makedonya, Karadağ, Sırbistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Slovenya'da geniş çaplı bir gerilla karşıtı savaş içindeydi. Bunun dışında bazı yerel güçlerin desteği de söz konusu olup, aslında Alman ve müttefiklerine karşı savaşa başlayan, ancak sonradan komünist partizanların tehdidine karşı onlara destek veren Sırp Çetnikler, bunların başında geliyordu. 1944 sonbaharında 10.000 kadar Çetnik, Alman ve Bulgar birimlerine destek verir hale gelmişti (Madeja, 1990, s. 86).

1943'ün ilk üç ayında sadece Sırbistan'da sabotaj, yerel subaylara saldırı ve küçük çaplı Alman ve Bulgar birliklerine saldırı şeklinde; partizanlar tarafından gerçekleştirilen 985 eylem tespit edilmişti. Bunun yanı sıra 197 belediye binası

yakılmış ya da tahrip edilmişti (Madeja, 1990, s. 68). Olayları gerçekleştiren Yugoslav partizan hareketinin lideri Tito'nun Yugoslav Ulusal Kurtuluş Ordusu (JANL), 1943'te 150.000'in üzerinde askere sahip olmuştu. Tümenlerden ve tugaylardan oluşan JANL için gerekli olan ikmal yolu da 1943 Eylül'ünde Müttefikler Güney İtalya'yı işgal edince, Adriyatik üzerinden açılmıştı. Böylece Yugoslavya'daki güç dengesi JANL'in lehine dönmüştü (Lucas, 1999, s. 146). Bu arada 1944'te Hırvat Ordusu'nun sayısı ise 150.000 olup, bunun ¼'ü Ustaşe militanıydı (Madeja, 1990, s. 86).

Hançer Tümeni, Yugoslavya'daki dağlık bölgelerde mücadele etmek için eğitilmişti. Tümen, 1944 Şubat'ında anavatanına döndüğü zaman, bir yıl kadar önce 26.000 düşünülen asker sayısı 21.000'de kalmıştı. Tümenin planlanan subay sayısı ise 671 yerine mevcudu 377'de, 3000'in üstünde olması düşünülen astsubay sayısı da 2078'de kalmıştı (Lepre, 1997, s. 139).<sup>xiv</sup> 1944 Şubat'ında Slovenya'daki son talimini de tamamlayan tümen Bosna'da konuşlandırıldı ve Yugoslav direnişine karşı savaşmak üzere "F" Ordular Grubu'na bağlı bulunan İkinci Panzer Ordusu'nun çatısındaki V. SS Dağ Kolordusu'na dâhil edildi.

Partizanlara karşı yürütülen harekât, klasik antigerilla stratejisine dayanıyordu. Bir birim örs olarak partizanların lojistik hatlarını keserken, diğer birim ya da birimler bölgedeki yolları güven altına alarak onları çeviriyor ve azami kayıp verdirerek partizan tümenlerini dağıtıyorlardı. Harekâta katılan birimler, harekâtın seviyesine göre müfrezeden alaya kadar farklılık gösterebiliyorlardı.

Himmler'in Hançer Tümeni'ne verdiği ilk görev; Sava, Bosna, Spreça ve Drina nehirleri arasında kalan 60x100 km'lik bir alandaki hayati öneme sahip tarım alanlarını ve Srem'in kuzeyinde yaşayan etnik Almanları korumaktı. Bataklık ve yoğun ağaçlık bir bölgede bulunan 2000-2500 partizana karşı, 9-13 Mart 1944'te "*Wegweiser* (Yol Levhası)" kod adlı bir örs-çekiç harekâtı düzenlendi. Harekâta 573 partizan öldürülürken, 82'si esir edildi. Bununla birlikte Hançer'in

askerleri, partizanların boşalttıkları küçük bir Sırp köyündeki sivilleri katletmişti (Lepre, 1997, s. 151-162).

15 Mart'ta ise tümenin daha geniş katılımıyla *Save* (Sava) Harekâtı başladı. Sava Nehri'ni geçen Hançer Tümeni birlikleri, birkaç gün boyunca cephanesi oldukça azalan partizanlara kayıplar verdirdi. Bu arada bir partizan taarruzu da geri püskürtüldü (Lepre, 1997, s. 143-151).

12 Nisan'da girişilen "*Oesterei* (Paskalya Yumurtası)" Harekâtı ile Hançer Tümeni Bosna'nın derinlerine sokuldu. Yanya kısa sürede ele geçirilirken, partizan kuvvetlerine yapılan baskı fazlasıyla etkili olmuştu. Harekât, 23 Nisan'da başarıyla tamamlandı (Lepre, 1997, s. 165-169).

17 Nisan'da 28. Alay'ın Arnavutlardan oluşan 1. Tabur'u, kurulması kararlaştırılan *21 Waffen Gebirgs Division der SS "Skanderbeg"* (*Albanische Nr. 1*) / 21. SS Dağ Tümeni İskender Bey'in çekirdeğini oluşturması için Priştina'ya gönderildi (Lepre, 1997, s. 165). Aynı gün Hançer'in komutanı *Gruppenführer* Karl Gustav Sauberzweig, içinde Hançer'in bölgeleri partizanlardan nasıl temizleyerek kontrol edeceğini anlatan "Bosna'nın Kurtuluş Rehberi" şeklinde bir kitap bastırdı. Böylece Bosna Alman askeri idaresine veriliyordu. Bu kitap Hırvat Hükümetini rahatsız ettiyse de Himmler, Boşnak bölgeleri için Hançer'in kontrolünde bir SS Polis yönetim kadrosu oluşturdu (Lepre, 1997, s. 169-173).

"F" Ordular Grubu'nun emri üzerine, 23 Haziran'da V. Dağ Kolordusu *Maibaum* (Süslü Mayıs Direği) kod adıyla savaşın en büyük antipartizan harekâtını başlattı. Harekâta, Hançer'e 7. SS Dağ Avcı Tümeni *Prinz Eugen*, Hırvat birlikleri ve *SS-Falschirmbattalion*<sup>xv</sup> 500 de destek verecekti. Hedef Partizan III. Bosna Kolordusu'nu dağıtmaktı. Harekât genellikle Almanların lehine seyretti. Ancak bir partizan tümeni 28 Nisan'da Hançer'in 28. Alay karargâhını ve bir bölüğü Şekoviçi'de sarınca işler bir süreliğine karıştı. Şekoviçi'de şiddetli çarpışmalar oldu. Almanlar 1 Mayıs'ta duruma

hâkim oldular ve harekât 5 Mayıs'ta tamamlandı. Partizan kolordusu tamamen parçalanmıştı. Almanlara göre partizanlar 956 ölü ve 96 esir vermişlerdi (Lepre, 1997, s. 187-193).

Hançer'in keşif birimlerinin Majevicas'ta birkaç partizan tugayı tespit etmesi üzerine düzenlenen "Maiglöckchen (İnci Çiçeği) Harekâtı ise 17 Mayıs'ta, yerel Çetnik güçlerinin de desteğiyle başlatıldı. İki gün süren harekâta partizanlara önemli ölçüde kayıp verdirilse de çok sayıda partizan topçu bombardımanının kapadığı kaçış yolunu geçmeyi başardı (Lepre, 1997, s. 194-198). Bu harekâtle birlikte Hançer Tümeni sorumlusu olduğu bölgeyi partizanlardan arındırmıştı. Böylece Alman birlikleri kuzeybatı ve merkezi Bosna'yı partizanlardan temizlemeyi başarmışlardı (Gregory, 1989, s. 212).

7 Nisan-15 Haziran 1944 arasında Hançer birimlerinin harekâtları sonucunda partizanlar tahminen 4526'sı kesinleşmiş 9296 ölü verirken, aralarında altı ABD'li pilotun da bulunduğu 1246 esir almıştı (Lepre, 1997, s. 212). Artık tümenin saldırı pozisyonundan savunma pozisyonuna geçmesinin zamanı gelmişti. Durumdan istifade eden tümenin topçu alayı, azami verimliliği sağlayabilmek için bölgenin detaylı bir haritasını çıkarttı (Lepre, 1997, s. 212). Partizanlar ise bölgeye tekrar sızmak için fazla vakit kaybetmek niyetinde değildiler.

Bosna'da büyük ölçüde güvenlik sağlanmıştı ama 1944'te Partizan Ordusu'nun sayısı üç ordular grubu oluşturan 600.000 partizana ulaşmıştı (Gregory, 1989, s. 212). Bu arada Alman SS Paraşütçüleri de Tito'ya başarısız bir suikast harekâtı düzenlemişler, Tito güç bela kurtulmuştu. Akabinde, Tito topyekûn bir ayaklanma ilan ederek tüm güçlerine düşman kuvvetlerine saldırma emri verdi (Lepre, 1997, s. 213). Nitekim partizanlarının saldırıya geçmesinin ardından Hançer Tümeni'nin bölükleriyle karşılaşmaları iki taraf için de kanlı bitmişti. Bu sefer tümen dört gün süren harekâta düşmanın 1686 ölü kaybına karşı; 205 ölü, 528 yaralı ve 89 yitik gibi önemli oranda kayıp vermişti. Öyle ki, çatışmaların odağındaki 28. Alay'ın I. Taburu'nun gücü 180 askere düşmüştü (Lepre, 1997, s. 222).

Hançer kamptaki disiplin konusunda zayıf, cephede de asi bir grafik çizmişti. Birliğin Boşnaklardan takviye edilmesi ayrı bir sorundu. Bu yetersizliğe rağmen, Himmler ikinci bir Müslüman Hırvat tümeninin daha kurulmasını emretti. 17 Haziran 1944'te; personeli 8000-9000 Boşnak, Alman ve *Volksdeutsche* kontenjanlarından oluşan *23 Waffen Gebirgs Division der SS "Kama" (Kroatische Nr. 2) / 23. SS Dağ Tümeni "Kama"* kuruldu. Hançer'de olduğu gibi subay kadrosunu daha çok Almanların oluşturduğu Kama'da, Hançer'den gelen bazı Müslüman subay ve astsubaylar da bulunuyordu. Himmler, bölgenin bu iki Boşnak SS tümeninden oluşturulacak IX. SS Dağ Kolordusu tarafından kontrol edilmesi niyetindeydi (Lepre, 1997, s. 222).

1944 yazı Almanlar için tam bir felaket dönemi idi. Müttefikler Haziran'da Roma'yı ele geçirirlerken, aynı günlerde çıkartma yaptıkları Fransa'yı da Ağustos'ta kurtarmışlardı. Doğu Cephesi'nde ise Haziran sonunda başlayan Sovyet genel saldırısı sonucu tarihlerindeki en sarsıcı bozgunu yaşayan Almanların bütün cepheyi tutan üç ordular grubundan biri yok edilirken, bir diğeri de kuşatılarak etkisizleştirilmişti. Romanya'daki birliklerin ikmal yolu artık Yugoslavya'dan geçiyordu. Dolayısıyla, Almanların Balkanlar'daki antipartizan harekâtı hem daha da önem kazanmış hem de zorlaşmıştı.

8 Haziran'da başlatılan *Vollmond* (Dolunay) Harekâtı'nda işler başından ters gitmişti. Tümene bağlı birimler partizanları doğu yönünde, Drina Nehri'ne doğru sıkıştıracaklardı. Ancak Alman istihbaratının eksik oluşu nedeniyle bir Partizan tümeninin aniden ortaya çıkışı, bütün hesapları alt üst etti. Bunun üzerine gelişen Lopare Muharebesi'nde, Hançer tarihinin en büyük yenilgisini aldı. 12 Haziran'da tamamlanan harekât yine de başarıya ulaşmış ve partizanlardan 1586 kişi öldürülmüştü. Hançer ise buna karşı 205 ölü ve 528 yaralı gibi oldukça ağır bir bedel ödemişti (Trigg, 2008, s.117-121).

Hançer Tümeni partizanlarla mücadelenin yoğunlaştığı bu yeni dönemde, Haziran'ın son haftası ve Temmuz'un ilk haftasında



gerçekleştirilen saldırılara karşı koymuştu. Bu saldırıların Beyaz Rusya'daki Sovyet genel taarruzuyla aynı zamana denk gelmişti. 14 Temmuz'da yeniden harekete geçen tümen, Çetnik güçlerinin de desteğiyle *Fliegenfänger* (Sinek Kâğıdı) Harekâtı'nı düzenledi. *Fliegenfänger* sürerken, Merkezî Bosna'dan Sırbistan'a doğru hareket eden bir partizan birliği tespit edilince; V. SS Dağ Kolordusu'na bağlı çeşitli birimler, Hançer Tümeni birimleri, bir SS Paraşüt Taburu ve bir Alman-Hırvat Polis Taburu'nun katılımıyla alelacele *Heiderose* (Çalgülülü) Harekâtı düzenlendi. Harekât 17 Temmuz'da başlatıldı ve 29'una kadar sürdü. Partizanların kayıpları gitgide ağırlaşıyordu. Ancak ele geçirilen silah ve cephaneye bakılırsa, eskisine göre daha iyi donatılıyorlardı. Buna paralel olarak, Alman kayıpları asimetrik oranda küçük gözükse de önceki mücadele dönemine göre artış eğilimindeydi (Lepre, 1997, s. 232-240).

Tümen 4 Ağustos'ta; Bosna, Sırbistan ve Karadağ'ı kapsayan *Hackfleisch* (Kıyma) Harekâtı'nın Bosna safhası olan *Rübezahl* (Pancar Sayısı) Harekâtı'nı başlattı. 8 Ağustos'a kadar süren çarpışmalarda başarı sağlanmıştı. Ancak bölgedeki küçük çaplı partizan faaliyetleri ve bunlara karşı antigerilla harekâtları ay sonuna kadar sürdü. Bu arada daha Temmuz sonunda tümenin askerleri birbiri ardına gelişen harekâtlardan fazlasıyla yorulmuştu (Lepre, 1997, s. 241-247). Dolayısıyla, tümen birimleri Eylül başında dinlenme ve yeniden donatım için güvenli bölgeye çekildiler (Lepre, 1997, s. 248).

Partizan faaliyetleri hem Yunanistan'da hem de Yugoslavya'da fazlasıyla yoğunlaşmıştı. Bu arada Sovyet ordularının Temmuz'da, Polonya'nın güney kesimine doğru başlattığı Lvov-Sandomierz Harekâtı başarılı olmuş, bu da Kızıl Ordu'nun Balkanlar üzerine harekât yapmasına olanak tanımıştı. Ağustos sonunda Romanya, Eylül başlarında ise Bulgaristan düşünce, Sovyet birlikleri Yugoslavya'ya girmiş ve Tito'nun partizan güçleriyle birleşmişti.

Bu gelişmeler sırasında IX. SS Dağ Kolordusu birlikleri içindeki firarlarda önemli bir artış olmuştu. Alman Ordusu Balkanlar'dan mecburi

bir çekilme eğilimindeydi. Ancak Boşnaklar anavatanlarından uzaklaşmak istemiyorlardı. Dolayısıyla Boşnak tümenlerinde huzursuzluk baş göstermişti. Himmler tavsiyelere kulak tıkayarak, 18 Eylül'de Boşnak tümenlerin devamına hükmetti ve olaya bizzat el koymak suretiyle Hançer'in keşif, tanksavar, istihkâm ve topçu birimlerinin kontrolünü ele aldı. Ateş gücünü hayati oranda azaltan bu hata, tümeni cephede sıradan bir piyade birliğinden farksız kılmıştı. Harekât kapasitesinden yoksun kaldığı için, tümenin birimleri artık sadece bulunduğu yerleri tutabilirdi. Bu dönemde tümen 18.520 askerden oluşuyordu ve bu sayının 6015'i Boşnak olmayıp, Alman ya da diğer etnik gruplardan askerlerdi (Trigg, 2008, s. 129). 1-20 Eylül arasında sadece Hançer Tümeni'nden 2000'in üzerinde Boşnak firar etmişti (Lepre, 1997, s. 232-252).

Ekim'deki Yanya Muharebesi ve Vukosavci pususundaki başarılarının ardından, tümen Zagreb bölgesine çekildi. 20 Ekim'de Belgrad Sovyet ve partizan kuvvetlerinin eline geçti. Böylece firarlar daha da arttı. 21 Ekim'de Tümen İmamı Abdullah Muhasiloviç'in kışkırtmasıyla, Tümen Karargâhı Güvenlik Bölüğü'nde bir isyan çıktı. Muhasiloviç ile birlikte bölükten 101 Boşnak Bosna istikametinde firar etti (Lepre, 1997, s. 266). Bundan sonra sıradanlaşan firarlar tümeni zor duruma soktu. Firariler çok sayıda silah ve mühimmatı da beraberinde götürüyorlardı. Bazı yerlerde tümenin askerleri kaçarak, Ustaşe'ye ya da partizan birliklerine katılıyorlardı. Nihayet Almanlar 25 Ekim'de düzenledikleri *Herbstlaub* (Sonbahar Yaprakları) Harekâtı ile birçok Boşnak'ı olaysız bir şekilde silahtan arındırdılar. Güvenilmeyen Boşnaklardan işçi taburları oluşturuldu (Lepre, 1997, s. 268). Başlarda % 95 Boşnak olması planlanan tümende artık Boşnakların sayısı hemen hemen Almanların sayısına eşitlenmişti. 31 Ekim'de Kama Tümeni lağvedildikten sonra, Hançer'in de lağvedilme çalışmaları başladı ve tümen öncelikle LXVIII. Kolordu'nun emrine verildi (Lepre, 1997, s. 268). Bütün bu gelişmeler sırasında tümenin diğer birimleri ise partizanlarla çarpışıyordu. Mart-Eylül 1944 arasındaki harekâtlarda Hançer Tümeni ölü, yaralı ve yitik olmak üzere toplamda 7000 kayıp

vermişti ki; bunların 3000'i çoğu firar vakası olan yitiklerdi (Munoz, 2007, s. 43).

Almanlar sonunda Balkanlar'ı tamamen boşaltarak Macaristan'a çekildi. Ancak Hançer Tümeni'nin çoğu askeri anavatanları dışında savaşmakta gönülsüzdü. Bu nedenle tümenin Boşnak askerlerinin çoğu terhis edilerek evlerine gönderildi (Lucas, 1999, s. 205). 7 Kasım'da Boşnak personelin % 70'i terhis edildikten sonra, tümen de kalanlarıyla Zagreb bölgesindeki görevini sürdürdü (Lepre, 1997, s. 275). Kalan 6000 civarında asker Alman *Wehrmacht* ve *Volksdeutsche* kontenjanında ve alay seviyesinde, *Sturmbannführer*<sup>xvi</sup> Hans Hanke'nin emrinde kurulan *Kampfgruppe Hanke*<sup>xvii</sup> ya da takviyeli Hançer Alayı olarak savaşmaya devam etti.

*Kampfgruppe Hanke*, Macaristan'ın güney illerinde faaliyet gösterdi. Grupta Hançer tümeninden üç dağ avcı taburu, bir dağ topçu taburu ve bir istihkâm bölüğü kalmıştı (Lepre, 1997, s. 277). Grup, Balaton Gölü ve Drava Nehri istikametinde savaşarak geri çekildi. Artık düşmanları partizanlar yerine Sovyet birlikleri olduğu için kayıplar da ciddi boyutlara ulaşıyordu. 21 Kasım gecesi yaşanan Batina Muharebesi'nde, gruptan oluşturulan bir görev kuvveti 1200 personelinden 1000 kadarını kaybetmişti (Lepre, 1997, s. 279-280). Bu arada tümeninden kalan ve Yugoslavya'da çarpışmaya devam eden diğer bir grup da Macaristan'a geçerek onlara katılmıştı (Lucas, 1999, s. 205). Bu dönemde mevcudu 12.793 olan Hançer, artık bir Müslüman tümeni sayılmazdı. Boşnakların çoğunun yerini Almanlar almıştı (Trigg, 2008, s. 135).

Hançer'in bu son askerlerinin son maceraları, Macaristan ve Avusturya'da geçti. Tümen; Macaristan'da, Güney Ordular Grubu'nun 1945 Şubat'ında, Nazi Almanyası'nın son geniş çaplı taarruz harekâtı olan "*Frühlingserwachen* (Bahar Uyanışı)" Harekâtı'na, İkinci Panzer Ordusu'nun güney kanadında katıldı (Lepre, 1997, s. 290). 5 Mart 1945'te Hançer'in muharebe düzeni iki kuvvetli piyade taburu, dört orta kuvvette piyade taburu, üç ortalama kuvvette piyade taburu, 32 parça top, 10 tanksavar topu ve grubun emrine verilen iki zırhlı tren şeklindeydi. Birlik aslında bu

haliyle tam savunma kapasitesine sahipti (Munoz, 2007, s. 46-47). 6 Mart'ta başlatılan taarruz, Balaton Gölü ve Drava sektörlerinde başarısızlığa uğradı ve 16 Mart'ta iptal edildi. Taarruzun sonucunda Güney Ordular Grubu'nun birlikleri Avusturya'nın Steiermark iline çekilmek zorunda kaldı (Lucas, 1999, s. 206). Hançer'den kalanlar burada İkinci Panzer Ordusu'na bağlı LXVIII. Kolordu bünyesinde savaştılar (<http://www.cgsc.edu/CARL/nafziger/945GDBA.pdf>). 24 Mart'ta tümenin mevcudu 9062 asker olup, bunların sadece 3770'i savaşa hazır haldeydi. Tümeni artık sadece 10 tanksavar topu destekliyordu (Trigg, 2008, s. 135).

Özellikle Macar Cephesi'nde Kızıl Ordu'ya karşı kahramanca dövüßen bu askerlerden bazıları, 1945 Nisan'ında Viyana'daki son çarpışmalara da katıldılar. 29 Mart'ta tümeninden kalanlar batıya doğru yollarını açabilmek için taarruz ettiler ve diğer Alman birlikleriyle birlikte batı yönünde ricat ettiler. Ancak ağır asker ve teçhizat kaybına rağmen, Sovyet ilerlemesini durduramadılar ve 6 Nisan'da Kızıl Ordu Avusturya sınırına ulaştı. 19 Nisan'da tümenin Kiesmanndorff'ta girdiği son çarpışmada, 28. Dağ Alayı taarruz eden Sovyet birliklerini püskürtmeyi başardı (Trigg, 2008, s. 136).

Bu arada Sovyet askerlerinin ve partizanların SS'leri kurşuna dizdikleri haberleri geliyordu. Gerçekten de Hançer'in gönüllülerinden 10.000 kadarı topluca öldürülerek, cesetleri bir maden kuyusuna doldurulmuştu (Landwehr, 1981). Dolayısıyla, savaşın bitmesine rağmen birlik batıya doğru uzun bir yürüyüşle, Twimberg'e doğru çekildi. Hançer'in arta kalanları savaş bittikten dört gün sonra, St. Veith'te İngiliz birliklerine teslim oldu ve Kuzey İtalya'daki bir esir kampına nakledildiler (Lepre, 1997, s. 305-309).

### Analiz

13. SS Gönüllü Dağ Avcı Tümeni "Hançer", adından da anlaşılacağı gibi dağlık coğrafyada savaşmak amacıyla özel eğitilmiş askerlerden oluşturulmuştu. Dağlık alanda antigerilla mücadelesi veren bir birlikti. Böyle bir coğrafyada

öncelikle düşmanın tespit edilmesi, ardından acil müdahale için harekâta girişilmesi gerekirdi. Bu da birlik ünitelerinin sürekli tetikte olması ve çok hızlı hareket etmesi demektir. Birlikler dağlık alanda yorucu bir intikalin ardından, savunmaya en elverişli olan coğrafyada taarruz harekâtı yürütürlerdi. Gerilla savaşının parçası olarak, partizanlar kayıplarını ve mühimmatlarını gizleyebilmek için dağlık alandan fazlasıyla yararlanabiliyorlardı. Dolayısıyla ele geçirilen cesetlerin yanı sıra silah ve cephanenin sayısı da gerçek sayının oldukça altında oluyordu.

Tümenin dağ tümeni olması ve çekirdeğinin Boşnaklardan teşkil edilmesi, birliğin Yugoslavya'daki partizanlara karşı savaşmak için kurulduğunu açıkça göstermektedir. Zaten Hançer de tümen vasfına sahip olduğu süre zarfında sadece Yugoslav topraklarında mücadele etmişti. Aynı topraklarda partizanların sayısının sürekli artması ise Hançer gibi tümenlerin başarısızlığı nedeniyle değil, partizanların askere alma kaynakları ve Müttefiklerin batıdan silah ve cephaneye yardımları sayesindeydi.

Hançer Tümeni bazı ilkleri beraberinde getirmişti. Öncelikle inancın *Wehrmacht* birimlerine göre daha zayıf olduğu *Waffen-SS* içinde Müslümanlardan tertiplenen bir tümenin varlığı, Hitler Almanyası'nın radikal atılımlarından biriydi. *Wehrmacht* bünyesinde farklı etnik ve dini gruplardan gelen birçok birliğin tabur, alay, tugay, tümen ve hatta kolordu seviyesinde kurulu olduğu bilinmektedir. Ancak *Waffen-SS* içinde böyle bir birliğin, hem de tümen seviyesinde kurulması gerçekten ilgi çekicidir. Kaldı ki, 1944'te Hançer ve Kama tümenleri sayesinde ilk ve tek Müslüman SS kolordusunun da kurulduğu görülmektedir.

Fanatik savaşçılara olan düşkün olan Hitler'in, İslam'ın savaşçılığa kazandırdığı radikalizmi kullanmaktan geri durmadığı, birliklerin kuruluş stratejilerinde açıkça görülmektedir. Nitekim Almanlar Doğu Cephesi'nde sürekli yıpranan tümenlerini Alman askerleriyle takviye edebilmek için cephe gerisindeki partizan faaliyetlerine karşı müttefiki olan diğer milletlerden daha fazla birliğe ihtiyaç duyuyorlardı. Bunun için bölgelerdeki tarihi etnik sorunlardan da yararlanıyorlardı.

Stalingrad bozgununun tecrübelerine dayanan Almanlar, artık savaşılabirliklerine güvenmedikleri Alman müttefiki ülkelerin askerlerinin çoğunu Doğu Cephesi'nin gerisine çekmişlerdi. Bunların önemli bir kısmına, Rusya'da faaliyetlerini sürekli artırmakta olan partizanlara karşı, lojistik hatların korunması kapsamında jandarma görevi verilmişti. Sovyetler Birliği ile savaşa girmemiş olan Bulgaristan ise "Büyük Bulgaristan" hayaliyle, Almanlara sadece Balkanlar'da destek vermişti.

Almanlar Hançer Tümeni sayesinde aslında hem Yugoslavya'daki Müslümanlar arasından ordunun elit birliklerine katılımını sağlamak hem de bu bölgedeki Müslüman halka yönelik kontrol amaçlı bir propaganda yapma fırsatını buldular. Bununla birlikte, bu girişim Hitler'in savaştan sonra Sovyetler Birliği ve İngiltere yenildiği takdirde, Alman çıkarlarının yeni coğrafi koşullara göre düzenlenmesi ve İngiliz sömürgelerinden en etkili kaynaklara sahip olan Ortadoğu'daki Müslüman halkları Almanya'nın yanına çekmesi açısından da önem arz ediyordu. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nda Kayser'in doğrudan yapamadığını yapabilesi için İslam dünyasına ulaşabileceği yeni yollar araması gerekiyordu. Nazi ideolojisine sahip olan elit bir ya da birkaç Müslüman tümeni bu konuda bir rol üstlenebilir ya da en azından İslam dünyasına yönelik bir çekim alanı oluşturabilirdi.

Tümenin kuruluşunda bazı siyasi amaçlar da algılanabilir. Hitler'in Türkiye ile ilişkilerine yönelik bu tür girişimler yeni değildi. 1942'den itibaren Sovyet esirler arasından çok sayıda Orta Asya ve Kafkas Türkü, Tatarlar ve akraba gruplardan piyade birlikleri oluşturulmuştu. Hatta Kırım'ı ele geçirmesi ve ne pahasına olursa olsun bırakmak istememesi Türkiye ile doğrudan ilgiliydi. Ancak Balkanlar'da bir SS tümeninin oluşturulması, bu bölgeyi 30 yıl kadar önce kaybeden Türkiye için, savaşta tarafsızlığının devamı yönünde farklı bir anlam da taşıması olabilir. Tabi bu doğruysa, Hançer'in kurulmasındaki siyasi nedenler, hem siyasi hem de askeri bilinçten yoksun olan Himmler'in değil, Hitler'in düşüncesi olabilirdi.

Aslında 1943 yılı “bu uzun vadeli planları gerçekleştirmek için çok geç değil miydi?” diye düşünülebilir. Hitler’in kendi düşüncelerine göz attığımızda, 1945’e kadar hala savaşı kazanabilmek için saldırı üstünlüğüne sahip olduğuna inandığını görebiliriz. Savaşın kaderini en azından batıda değiştirebilecek potansiyele sahip olan Me-262 *Swallow* jetlerinin bu yüzden av/önleme yerine yıldırım-bombardıman uçağı olarak kullanılması emrini verme hatasında bulunması, bu düşünceye bir örnek teşkil eder (Çınar, 2001, s. 149-155). 1944’teki *Ardenner* Taarruzu da yine bu düşüncenin özelliklerini taşımaktadır. Hitler’in geniş çaplı saldırı inisiyatifine olan düşkünlüğü, Kızıl Ordu Berlin’i çevreleyene kadar sürmüştür. Bu nedenle Sovyetler Birliği’nin ve İngiliz sömürgelerinin geleceğiyle ilgili Alman planlarının, Almanların 1943’te süreklilik kazanan gerilemelerine rağmen, Müslüman SS tümenlerinin kurulmasında rol oynadığı söylenebilir.

Gerçekte ise Almanların özellikle Stalingrad’dan sonra artan Sovyet tazyikine karşı verilen kayıpları giderebilmek için farklı etnik gruplardan yararlanma isteği, İslam dünyasına verilmek istenen mesajı gölgelemişti. Nitekim Almanya Doğu Cephesi’ndeki savaşı 1943 Temmuz’undaki Kursk bozgunuyla kaybetmişti ve Hançer Tümeni’nin harekâta hazır hale gelmesi ise bundan dokuz ay sonrasını bulmuştu. Dolayısıyla, ortada İslam dünyasını Almanların yanına çekecek bir durum kalmamıştı.

Hançer Tümeni’nin bir başka ilki de geleneksel Prusya terbiyesinden gelen katı liyakat sistemine aykırı olarak, hem de *Waffen-SS* bünyesinde ilk ve tek geniş çaplı askeri başkaldırının yaşandığı birim olmasıdır. İsyanın başlaması farklı nedenlerin bir araya gelmesine dayalı olup, Nazi ideolojisine karşı bir tertip niteliğinde değildi. Ancak isyanın büyümesi pekâlâ İslami geleneklere karşı bazı Alman subaylarının aldıkları tavra ve düşünce farklılığına bağlıydı. Biraz kan kaybetse de tümen bu kısa süreli isyana rağmen, eğitimini tamamladıktan sonra Yugoslavya’ya sevk edildi. Yine de burada ortaya çıkan önemli bir husus, Müslüman SS’lerin Alman SS’ler kadar yoğun

bağlılık duygusu taşımadıkları gerçeğidir. Bu da Sovyet ordularının bölgeye varışına karşı, tümenin uzun vadeli olamayacağına bir işaretiydi.

SS tümeni olmasına rağmen, Hançer Tümeni’nin savaş kalitesinin düşük olması, askeri tarihçiler tarafından sahip olunan genel bir kanıdır. Hançer, Müslüman Boşnaklardan oluşturulan, daha çok zorunlu-gönüllü bir yapıya sahipti. Tümenin bu hali, tümenin oluşturulmasının altında askeri sebeplerden önce siyasi sebeplerin yatması konusunda fikir vermektedir. Böyle bir topluluk, Doğu Cephesi’ndeki savunma savaşlarında gösterdikleri mücadelelerle ün salmış olan diğer SS tümenleri gibi olması beklenemezdi.

Hançer Tümeni savaşın en yoğun olarak yaşandığı 1944’te, Himmler’in ilk başlarda istediği 26.000 kişilik genişletilmiş SS tümeni hayaline karşı, çoğu kez bir SS tümeni standardını bile bulamamıştı. Bunun altında, verdiği kayıpların yerel kontenjanlardan karşılanması ilkesinin, sürekli artan partizan faaliyetleri nedeniyle zora girmesi yatıyordu. Himmler’in 26.000 kişilik Boşnak birliği oluşturmak istemesi ise Hançer kemale erdikten kısa bir süre sonra Kama Tümeni’nin de Hançer’den oluşturulacağı ve Hançer’in de normal bir SS tümeni seviyesine çekileceği şeklinde açıklanabilir. Bu açıdan bakılırsa, Bosna Boşnaklardan oluşan iki güvenilir SS tümenine bırakılacak ve Boşnak SS’ler de bir bakıma Almanların taşeronluğunu yapacaklardı.

Tümenin etnik yapısının homojen olamaması ve verilen kayıplar sayesinde Boşnak sayısının gitgide azalması, homojenlik oranını gün geçtikçe düşürmüş ve tümen en sonunda sayısal olarak bir tugay gücünde olan takviyeli bir alaya dönüştürülmüştü. Sovyet birlikleriyle girilen çarpışmalarda kayıpların daha da ağırlaşmasıyla, Boşnakların oranı Almanların gitgide daha da altına düşmüştü. Bu dönemde Bosna terk edildiği için, sözde hâlâ bir Boşnak tümeni olan Hançer’in artık siyasi ya da propaganda aracı olarak bir önemi kalmamıştı. Zaten birlikten kalanlar *Frühlingserwachen* Harekâtı’na katılmadan birkaç gün önce, Türkiye de Almanya’ya karşı resmen savaşa girmişti.



Hançer Tümeni birimlerinin karıştığı yerel katliamlar ise Yugoslavya'nın birbirine düşman etnik gruplardan oluşan yapısının getirdiği bir kan davası olarak ya da tümenin fanatik savaşçılardan oluşan SS kimliği olarak düşünülebilir. Antigerilla stratejisinin en önemli zorluğu, gerillanın halk üzerindeki baskısını dengelemektir. Bu da coğrafya farkı gözetmeksizin, zaman zaman katliamların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak şu da var ki, tümenin insanlık suçu işlediği iddiasıyla savaştan sonra yargılanarak suçlu bulunan ve bunlardan 10'u idam edilen 38 subay ve astsubayın hepsi de Almandı.

Öte yandan, katı Yahudi karşıtlığının getirdiği ortak mücadele düşüncesi ise pekâlâ Himmler'in eseri olabilirdi. Ancak Himmler'in İslam'ı ne kadar tanıdığı ya da anladığı şüphelidir. Naziler Yahudi düşmanı olarak, hesaplarını ırkçılık üzerine yapıyorlardı. Yahudiliğe karşı önyargıya sahip olmasına rağmen, İslam ırkçılığı kabul eden bir din değildi ve farklı dinlere mensup insanların İslam devletleri çatısında asırlar boyunca birlikte yaşamaları, batıdakilere göre daha huzur içinde olmuştur.

### Sonuç

13. SS Dağ Avcı Tümeni "Hançer", savaş tarihinde değişik bir yere sahip olarak dikkat çekmektedir. Hem askeri hem de siyasi amaçlarla oluşturulan bir birlik olarak görülebilir. Nazi ideolojisine ne derece sahip olduğu sorgulanabilecek bir SS birliğiydi. İlk ve geniş çaplı tek başkaldırıda bulunan bir SS tümeni olarak tarihe geçti. Hançer, iki Müslüman SS tümeninin kurulmasına da önyak olmuştur. Dağ avcı tümeni olduğu için özel eğitimli askerlerden oluştuğu için, Antigerilla savaşında en zor olarak kabul edilen dağ harekâtlarında önemli görevler almıştı. Ancak askerleri anavatanları dışında dövüşmeyi pek kabul etmediklerinden, SS askerleri olmalarına rağmen yoğun şekilde firar ettiler. Almanların ve Boşnakların çıkarlarının örtüştüğü Bosna'nın güvenliği konusu rafa kalktığında tümen özelliğini fiilen kaybeden Hançer, kuruluşuyla Almanların askeri amaçlarına hizmet etmiş, ancak siyasi amaçlarına hizmet etmek için oldukça geç kalmıştı.

### Ekler

#### **Ek 1: 13. SS Dağ Tümeni "Hançer" in Kuruluş Şeması (Şubat 1944):**

Tümen Karargâhı

27. Alay (Karargâh)

I/27

II/27

IV/27

28. Alay (Karargâh)

I/28

II/28

IV/28

SS Dağ Avcı Topçu Alayı 13 (Karargâh)

I/TA 13

II/TA 13

III/TA 13

IV/TA 13

13. SS Dağ Keşif Taburu

13. SS Muhabere Taburu

13. Dağ Avcı İstihkâm Taburu

SS Veterinerlik Hizmetleri

13. SS Lojistik Birlikleri

13. Ekonomi Hizmetleri Taburu

13. SS Flak Taburu

13. SS Dağ Tank Avcı Taburu

(Lepre, 1997, s. 142)

#### **Ek 2: 13. SS Dağ Tümeni "Hançer" in Komutanları:**

*Oberführer*<sup>xviii</sup> Herbert von Obwurzer (9 Mart-1 Ağustos 1943).

*Gruppenführer* Karl Gustav Sauberzweig (1 Ağustos 1943-1 Haziran 1944).

*Brigadeführer*<sup>xix</sup> Desiderius Hampel (1 Haziran 1944-8 Mayıs 1945).  
(Lepre, 1997, s. 321)

## Kaynakça

(1944). *German Military Dictionary*. Mt. Ida: Lancer Militaria.

Blandford, E. L. (1995). *Hitler's Second Army: The Waffen SS*. Osceola: Motorbooks.

Ellis, J. (1995). *World War II Databook*. London: Aurum Press.

*German Mountain Warfare*. (1944). War Department's Military Intelligence Division Document, U. S. Army Military History Institute, Special Series, No. 21.

Gregory, B. (1989). *Mountain and Arctic Warfare*. Wellington: Patrick Stephens Limited.

Landwehr, R. (1981). "The European Volunteer Movement in World War II". *Journal of Historical Review*, 20(1), 59-84, <http://www.vho.org/GB/Journals/JHR/2/1/Landwehr59-84.html> Erişim tarihi: 02.07.2015.

Lepre, G. (1997). *Himmler's Bosnian Division*. Atglen: Schiffer Publishing.

Littlejohn, D. (1994). *Foreign Legion of the Third Reich Vol.3*. Son Jose: R. James Bender Publishing.

Lucas, J. (1999). *Hitler's Mountain Troops*. London: Cassel.

Madeja, V. (1990). *The Russo-German War: Balkans November 1940-November 1944*. Allentown: Valor Publishing.

Munoz, A. J. (2007). *Hitler's Muslim Volunteers in Hitler's Armies, 1941-1945*. Bayside: Europa Books.

Stein, G. H. (1986). *The Waffen SS*. New York: Cornell University Press.

Trigg, J. (2008). *Hitler's Jihadist Muslim Volunteers of the Waffen-SS*. Stroud: The History Press.

## Notlar

<sup>i</sup> *Waffen-SS* (SS: *Schutzstaffeln*: koruma kademeleri) Almanya'da rejimin bekçisi olarak, Hitler'e en yakın kişilerden olan Heinrich Himmler'e bağlı geniş çaplı hassa birliği.

<sup>ii</sup> *Reichsführer*: SS Silahlı Kuvvetleri başkomutanı olarak sadece Heinrich Himmler'in sahip olduğu bir rütbe olup, mareşale denk düşmektedir.

<sup>iii</sup> İkinci Dünya Savaşı sırasında faaliyet gösteren faşist Hırvat hareketi.

<sup>iv</sup> *Obergruppenführer*: SS Korgenerali.

<sup>v</sup> *Gruppenführer*: SS Tümgenerali.

<sup>vi</sup> *Volksdeutsche*: Almanya dışında yaşayan Alman statüsündeki etnik unsurlar. Aynı zamanda Almanların İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru cephedeki asker açığını kapatabilmek için etnik Almanlardan oluşturdukları halk birlikleri.

<sup>vii</sup> *Obersturmführer*: SS Üsteğmeni.

<sup>viii</sup> Todt Örgütü: 1938'de Fritz Todt'un (1940-42 Silah ve Cephane Bakanı) kurduğu Nazi İşçi Örgütü.

<sup>ix</sup> *Panzergrenadier*: Alman ordusunda ağırlıklı olarak motorlu ve hafif zırhlı birliklerden oluşan ve zırhlı tümen ile motorize tümen arasında bir öneme ve güce sahip olan tümen. Mekanize piyade tümeninin karşısı.

<sup>x</sup> "Nord" Tümeni özellikle Norveç'ten gelen İskandinav gönüllülerinden oluştuğu için, bu tümendeki Hançer'e yapılan subay transferiyle tümenin heterojenliğinin daha da yükseldiği söylenebilir.

<sup>xi</sup> *Wehrmacht*: savunma kuvvetleri, Alman Silahlı Kuvvetleri).

<sup>xii</sup> *Flugabwehrkanone*: Uçaksavar.

<sup>xiii</sup> *Sturmgeschütz*: Taarruz topu. Koruganlara ve tanklara karşı piyadeyi desteklemek için üretilen bir çeşit kendinden kundaklı top.

<sup>xiv</sup> İkinci Dünya Savaşı'nda, Alman Ordusu'nda bir *Wehrmacht* tümeninin mevcudiyeti kâğıt üstünde 18.000 iken, SS tümenleri için bu sayı 21.000 idi. Ayrıca *Wehrmacht*'ın birkaç elit tümeninin haricinde, takviye ve teçhizat konusunda SS tümenleri öncelikliydi. Bu nedenle SS tümenlerinin mevcudiyeti genellikle resmi sayı olan 21.000'e yakınken, *Wehrmacht* tümenlerinin büyük çoğunluğu 18.000'in oldukça altında kalıyordu.

<sup>xv</sup> *Fallschirmbattalion*: Hava indirme taburu.

<sup>xvi</sup> *Sturmbannführer*: SS Binbaşısı.

<sup>xvii</sup> *Kampfgruppe*: Muharebe grubu, görev gücü. Geçici olarak kurulan bir birlik olup, Almanlarda genellikle komutanının soyadıyla nitelenir.

<sup>xviii</sup> *Waffen SS*'te albay ve tuğgeneral arasında bir rütbe.

<sup>xix</sup> *Brigadeführer*: SS Tuğgenerali.